

УДК:61:378.14

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

доктор медичних наук, доцент, Дубівська С. С.

e-mail: dubovskaya@ukr.net

Харківський національний університет імені Семена Кузнеця, Україна,
Харків

У дослідженні було проаналізовано комунікативну компетентність, яка є основою професіоналізації студента-медика: толерантність, спостережливість, емпатійність. Дослідження проводилося на базі Харківського національного медичного університету, залучено студентів 4 курсу І медичного факультету у кількості 180 осіб, що навчаються за спеціальністю «Лікувальна справа». Результати дослідження дали можливість констатувати наявність низьких показників рівня комунікативної компетентності, невисокий рівень емпатії, толерантності та спостережливості, наявність певних комунікаційних бар'єрів, не вміння конструктивно вирішувати конфлікти.

Ключові слова: комунікативна компетентність, лікар, емпатія, толерантність, спостережливість.

доктор медичних наук, доцент, Дубовская С. С., Анализ развития коммуникативной компетентности студентов во время обучения в высших медицинских учебных заведениях / Харьковский национальный университет имени Семена Кузнеця, Украина, Харьков

В исследовании были проанализированы коммуникативную компетентность, которая является основой професіоналізації

студента-медика: толерантність, спостережливість, емпатійність. Исследование проводилось на базе Харьковского национального медицинского университета, привлечены студенты 4 курса I медицинского факультета в количестве 180 человек, обучающихся по специальности «Лечебное дело». Результаты исследования позволили констатировать наличие низких показателей уровня коммуникативной компетентности, невысокий уровень эмпатии, толерантности и наблюдательности, наличие определенных коммуникационных барьеров, неумение конструктивно разрешать конфликты.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, врач, эмпатия, толерантность, наблюдательность.

S. S. Dubivska, Doctor of Medicine, Associate Professor, Analysis of the development of communicative competence of students while studying in higher medical educational institutions / Kharkiv National University Semyon Kuznets University, Ukraine, Kharkiv

The study analyzed the communicative competence, which is the basis of professionalization of medical students: tolerance, observation, empathy. The study was conducted on the basis of Kharkiv National Medical University, involved 4th year students of the I Medical Faculty in the amount of 180 people studying in the specialty "Medical Affairs". The results of the study made it possible to state the presence of low indicators of the level of communicative competence, low level of empathy, tolerance and observation, the presence of certain communication barriers, inability to constructively resolve conflicts.

Key words: communicative competence, doctor, empathy, tolerance, observation.

Вступ. У професіях, пов'язаних з взаємодією «людина-людина», величезне значення має орієнтація на Іншого як

рівноправного учасника взаємодії. Особливо важливою є здатність до гуманістичної, моральної реакції у професійній діяльності лікаря. Оскільки об'єктом дослідження і суб'єктом взаємодії є людина, а характер знань – прикладний, то від лікарів потрібна висока міра особистої відповідальності за результати своєї діяльності та високий рівень професійної компетентності [1, 2]. Для успішного виконання будь якої професійної діяльності, необхідна певна підготовка – оволодіння професійними знаннями, уміннями, навичками, що здійснюється через відповідні професійні навчальні заклади [1,3,4]. Практично у всіх словниках проводять розмежування категорій «компетентність» і «компетенція». Визначення компетентності подібні і дублюють один одного, в той час як «компетенції» немає єдиного тлумачення[1]. Комунікативна компетентність стає однією зі складових високого професійного рівня практично у всіх сферах діяльності. Але є ряд професій, в їх числі і фахівці медичного профілю, для яких комунікації є професійно важливим видом діяльності, а комунікативна компетентність виступає як одна з домінуючих складових професійної освіти. Комунікативна компетентність стає важливим засобом формування професіоналізму [5, 6, 7]. Комунікативна компетентність лікаря ґрунтується на знаннях та чуттєвому досвіді, здатності орієнтуватися в ситуаціях професійного спілкування, розумінні мотивів, стратегії поведінки, фрустрації як своїх власних, так і партнерів по спілкуванню, рівні освоєння технології та психотехніці спілкування [1, 7-9, 11, 12]. Таким чином, узагальнивши теоретичні відомості в області комунікативної компетентності, можна зробити висновок, що і у вітчизняній, і у зарубіжній психології, комунікативна компетентність розглядається як система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації у визначеному колі ситуацій особистісної взаємодії. При

цьому комунікативна компетентність людини зводиться не тільки до певного стану свідомості людей, що прагнуть зрозуміти один одного, але містить у собі поведінковий аспект.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності розвитку комунікативної компетентності майбутніх лікарів за допомогою тренінгових технологій. У дослідженні було продіагностовано такі складові комунікативної компетентності, які складають основу професіоналізації студента-медика: толерантність – вміння бути терпимим у ставленні до пацієнта, родини й сім'ї хворих; спостережливість – вміння визначити психічні й особисті особливості пацієнта, його реакцію на хворобу і відповідно побудова тактики спілкування з ним; емпатійність – вміння встановити конструктивну взаємодію між лікарем та пацієнтом, що сприяє позитивним змінам у становленні до особистості пацієнта. Діяльність лікаря відзначається значною емоційною забарвленістю, високим рівнем емоційних переживань, схильністю до співчуття і одночасно толерантністю. Однак серед залучених респондентів у нашому дослідженні лише 3% зазначили даний показник у суб'єктивному баченні в професійному портреті лікаря. Ефективність спілкування, на нашу думку, може зростати завдяки інтерактивним методам навчання. Найбільш ефективним засобом формування комунікативної компетентності є соціально-психологічний тренінг, бо важливим моментом процесу формування комунікативної компетентності є уявне програвання своєї поведінки в різних ситуаціях, що можливо здійснити за допомогою тренінгових технологій. Таким чином, застосування тренінгових технологій у підготовці фахівців надає кожному студентові з урахуванням його здібностей, знань та суб'єктивного досвіду, можливість реалізувати себе в навчальній та професійній діяльності,

сприяє формуванню комунікативної компетентності, навичок конструктивного спілкування та розвитку професійно важливих якостей. В процесі дослідження був обґрунтований комплекс психодіагностичних методик, спрямований на вивчення важливих компонентів комунікативної компетентності майбутніх лікарів (спостережливість, толерантність та емпатію), що на нашу думку, будуть відігравати найбільш важливу роль у майбутній професійній діяльності. До комплексного дослідження компонентів комунікативної компетентності увійшли методики: методика дослідження комунікативних та організаторських схильностей, методика дослідження рівня толерантності, методика визначення рівня спостережливості, методика дослідження емпатії «Шкала емоційного відгуку» А.Меграбяна [1, 6, 9].

Дослідження проводилося на базі Харківського національного медичного університету. Було залучено студентів 4 курсу І медичного факультету у кількості 180 осіб, що навчаються за спеціальністю «Лікувальна справа». Результати дослідження дали можливість констатувати наявність низьких показників рівня комунікативної компетентності, невисокий рівень емпатії, толерантності та спостережливості, наявність певних комунікаційних бар'єрів, невміння конструктивно вирішувати конфлікти. Отримані на констатувальному етапі дані свідчать про необхідність додаткового розвитку комунікативної компетентності майбутніх лікарів: за методикою комунікативних та організаторських схильностей було виявлено 11% студентів з низьким рівнем комунікативних схильностей та 19% з нижче за середнім рівнем; було виявлено великий показник низького рівня толерантності – 37,9%; певна кількість студентів продемонстрували дуже низький рівень спостережливості (1,4%) та емпатії (2%). Для підвищення якості підготовки майбутніх лікарів,

підвищення кваліфікації у вищих медичних навчальних закладах варто звернути увагу на недостатність розвитку таких важливих рис, як толерантність, емпатійність та спостережливість у межах професійної компетентності майбутнього лікаря. З цією метою можна використовувати різноманітні тренінгові заняття з застосуванням вправ на розвиток спостережливості, на розвиток уміння слухати, на сенситивність тощо. Для розвитку емпатичних здібностей необхідно вдосконалювати комунікативні навички, особливо вміння слухати іншого, перефразувати, відображати і віддзеркалювати емоції. Дуже корисними є тренінги асертивності, «гімнастика почуттів». Після застосування тренінгових технологій та проведених занять з дисципліни «Психологія спілкування» за результатами контрольного етапу експерименту показники середнього, достатнього та високого рівнів комунікативних схильностей збільшилися відповідно на 5%, 3% та 3%; зникли взагалі показники низького рівню спостережливості та емпатії у процесі професійного спілкування з пацієнтом; показники середнього рівня толерантності збільшилися на 2%, високого – на 5%; високий рівень спостережливості в процесі професійного спілкування зріс на 4%; зросли показники рівня емпатії: високого – на 4%, дуже високого – на 2%. Комунікативна компетентність лікаря – мистецтво, яке починає формуватися ще в процесі навчання у вищому медичному навчальному закладі, а згодом й у процесі самостійного професійного спілкування з хворими, людьми з різними психологічними якостями, різного віку, рівня освіти, соціальної і професійної приналежності. Отже, комунікативна компетентність є невід’ємною складовою професії лікаря, що поряд зі спеціальною медичною підготовкою забезпечує досягнення ефективності лікарської діяльності. Комунікативна компетентність лікаря передбачає наявність у нього професійно важливих якостей та

комунікативних вмінь, необхідних для медичної взаємодії з пацієнтом. Необхідно підвищувати рівень комунікативної компетентності, впроваджуючи у процес навчання студентів-медиків сучасні педагогічні технології на засадах діалогічного та суб'єктного підходу, наприклад, тренінгові технології. Застосування в процесі тренінгу таких інтерактивних методів як групова дискусія, рольова гра, моделювання ситуації, сприятимуть формуванню комунікативної компетентності та взагалі професійному розвитку майбутніх фахівців медичного профілю.

Література:

1. Юсеф Ю.В. (2013). Формування комунікативної культури лікаря в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Освіта та педагогічна наука. № 5-6. С. 38-45.
2. Татур Ю.Г. (2004). Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста. Высшее образование сегодня. № 3. С. 20-26.
3. Трубачова С.Е. (2004). Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. К., К.І.С., С.53-56
4. Пономарьова А.Я., Степанець І.О. (2010). Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів ВНЗ на заняттях із педагогіки – Харків: ФО-П Шейніна О.В., 214 с.
5. Агафонова И.Д. (2008). Педагогическая модель формирования коммуникативной компетенции менеджеров в системе дополнительного образования. Мир науки, культуры, образования. № 5. С. 249-251.
6. Гура О. І. (2005). Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: навчальний посібник. К., Центр навчальної літератури, 224 с.

7. Романовський О.Г. (2010). Духовність і культура спілкування в системі формування національної гуманітарно-технічної еліти. Філософія спілкування: Філософія, Психологія, Соціальна комунікація: щорічний науково-практичний журнал. Харків. ХНТУСГ ім.Петра Василенка. 3. С. 18-25.
8. Білик Л.В., Нечеглод Л.В. (2011). Актуальні питання розвитку медичної освіти в Україні. Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи. Житомир. Полісся. С.21-22.
9. Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Резнік С.М. (2010). Розуміння керівником особистості співрозмовника: навчально-методичний посібник. Харків., НТУ «ХПІ», 108 с.
10. Уваркіна О.В. (2003). Комунікативна культура як фактор формування особистості студента-медика. Інформенергетика III тисячоліття: соціолого-синергетичний та медико-екологічний підходи : зб. наук. праць. К. Кривий Ріг, № 2. С. 156-157
11. Філоненко М.М. (2015). Психологія особистісного становлення майбутнього лікаря: монографія. К., Центр учбової літератури. 334 с.
12. Юсеф Ю.В. (2013). Формування комунікативної культури лікаря в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Освіта та педагогічна наука. № 5-6. С. 38-45.

References:

1. Yusef Yu.V. (2013). Formuvannia komunikativnoi kultury likaria v protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin. Osvita ta pedahohichna nauka. № 5-6. S. 38-45.
2. Tatur Yu.H. (2004). Kompetentnost v strukture modely kachestva podhotovky spetsyalysta. Vysshee obrazovanye sehodnia. № 3. S. 20-26.
3. Trubachova S.E. (2004). Umovy realizatsii kompetentnisnoho pidkhodu v navchalnomu protsesi. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasniy osviti: svitovy dosvid ta ukrainski perspektyvy. K., K.I.S., S.53-56

4. Ponomarova A.Ya., Stepanets I.O. (2010). Aktyvizatsiia navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv VNZ na zaniattiakh iz pedahohiky – Kharkiv: FO-P Sheinina O.V., 214 s.
5. Ahafonova Y.D. (2008). Pedahohycheskaia model formyrovanyia kommunykativnoi kompetentsyy menedzherov v systeme dopolnytelnoho obrazovanyia. Myr nauky, kultury, obrazovanyia. № 5. S. 249-251.
6. Hura O. I. (2005). Pedahohika vyshchoi shkoly: vstup do spetsialnosti: navchalnyi posibnyk. K., Tsentr navchalnoi literatury, 224 s.
7. Romanovskyi O.H. (2010). Dukhovnist i kultura spilkuvannia v systemi formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity. Filosofiia spilkuvannia: Filosofiia, Psykholohiia, Sotsialna komunikatsiia: shchorichnyi naukovo-praktychnyi zhurnal. Kharkiv. KhNTUSH im.Petra Vasylenska. 3. S. 18-25.
8. Bilyk L.V., Nechehlod L.V. (2011). Aktualni pytannia rozvytku medychnoi osvity v Ukraini. Vyshcha osvita v medsestrynstvi: problemy i perspektyvy. Zhytomyr. Polissia. S.21-22.
9. Romanovskyi O.H., Ponomarov O.S., Reznik S.M. (2010). Rozuminnia kerivnykom osobystosti spivrozmovnyka: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kharkiv., NTU «KhPI», 108 s.
10. Uvarkina O.V. (2003). Komunikativna kultura yak faktor formuvannia osobystosti studenta-medyka. Informenerhetyka III tysiacholittia: sotsioloho-synerhetychnyi ta medyko-ekolohichnyi pidkhody: zb. nauk. prats. K. Kryvyi Rih, № 2. S. 156-157
11. Filonenko M.M. (2015). Psykholohiia osobystisnoho stanovlennia maibutnoho likaria: monohrafiia. K., Tsentr uchbovoi literatury. 334 s.
12. Yusef Yu.V. (2013). Formuvannia komunikativnoi kultury likaria v protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin. Osvita ta pedahohichna nauka. № 5-6. S. 38-45.